

Multikulturalizm ictimai şüurun gerçəkliyi özünə xas şəkildə dərk etmək vasitəsidir

Tolerantlıq islam dinində müxtəlif inanlı insanlar arasında anlaşma məqamı kimi öz əksini tapıb

Multikulturalizmin və tolerantlığın qorunaraq inkişaf etdirilməsi, dövlətlər və cəmiyyətlər arasında əməkdaşlığın və dialoqun qurulmasına xidmət etdiyi artıq inkar edilməsi mümkün olmayan bir faktdır. Burada onu da qeyd etmək vacibdir ki, mədəniyyətlərarası dialoqla yanaşı, dinlərarası əməkdaşlıq və dialoqda da islam dininin xüsusi yeri və rolu var. Məlumdur ki, islam dini geniş və əhatəli dünyagörüşü olmaqla həyatın bütün sahələrində, o cümlədən qlobal təbiət və cəmiyyət hadisələrinə münasibətdə belə, digər dinlərdən seçilir. Belə ki, islam dininin əsas qaynaqlarında qlobal hadisələrə özünəməxsus münasibət müəyyən əxlaqi prinsiplər və dəyərlər üzərində formalaşmışdır. Biz dünyada baş verən qlobal təbiət və cəmiyyət hadisələri, onların baş verməsi və qarşısının alınması yolları barədə düşündüyümüz zaman görürük ki, Qurani-Kərimdə, hədislərdə, ilahiyyətçi alimlərin əsərlərində bu hadisələrə dair çox faydalı açıqlamalar var.

Məsələn, Qurani -Kərimdə ekoloji və sosial fəlakətlərin baş verməsinin səbəbləri, bizim düşündüyümüz kimi müasir elmi əsaslarla deyil, Quranın nazil edildiyi ictimai və mədəni şəraitə uyğun olaraq izah edilir.

Bu da danılmaz faktdır ki, dözümlülük, tolerantlıq, başqalarına qarşı humanist olmaq, imkansızlara əl tutmaq və s. xeyirxah əməllər islam dininin əsasını təşkil edir. Hələ multikulturalizm anlayışının mövcud olmadığı zamanlarda belə, tolerantlıq islamın ümumi prinsip və təlimi ilə səslənən mənəvi anlaşma şəklində mövcud olub. Tolerantlıq islam dinində həm də müxtəlif inanlı insanlar arasında anlaşma məqamı kimi öz əksini tapıb. Qurani-Kərimdə Allahu-təalə buyurur: *"Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadından yaratdıq. Sonra bir-birinizi tanıyasınız deyərək, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq". Qurani-Kərimin başqa bir surəsində isə tolerantlıq belə izah olunur: "Biz həm özümüzə nazil olana (Qurana), həm də sizə nazil olana (Tövratla və İncilə) inandıq".*

Bu da onu deməyə əsas verir ki, Qurani-Kərim təkcə müsəlmanların müqəddəs kitabı deyil, eyni zamanda islam mədəniyyətinin ən qiymətli abidəsi, müsəlmanların inam və iman mənbəyi kimi, bütün bəşəriyyət üçün yüksək dəyərə malikdir. Bu gün biz dünyada sülhün və birgəyaşayışın təmin olunması üçün multikulturalizmin və tolerantlığın inkişaf etdirilməsini əsas hesab ediriksə, bunun üçün ilk növbədə islam dininə müraciət etməliyik. Çünki Qurani-Kərim müsəlmanlığın dini-fəlsəfi, mənəvi-etik baxışlar sistemi olmaqla, həm də ümumbəşəri dəyərləri ifadə edən bir sıra fikir və ideyaları özündə birləşdirən bir dini təlimdir. Buna görə də müqəddəs kitablara malik bütün dinlərə hörmətlə yanaşılması, Qurani-Kərimdə xüsusi olaraq öz əksini tapıb.

Qurani -Kərimdə mövcud olan fikir və ideyalarla tanış olduqda, açıq şəkildə hiss edirik ki, islam dini azad fikirlilik və humanizm, sülh və əmin-amanlıq dini olmaqla, bu gün bizim arzuladığımız multikultural və tolerant dəyərlərə söykənən cəmiyyət ideyasını özündə birləşdirir. Bu da danılmaz tarixi faktdır ki, bir çox xristian və yəhudi icmaları islam dininin güclü olduğu dövlətlərdə belə, öz dinlərini və inanclarını qoruyaraq inkişaf etdirə biliblər. Bu da İslam dünyasında başqa dindən olanlara peşə və yaşam fərqləri qoyulmadığının, onlara qarşı tolerant münasibətin açıq təzahürüdür. Bunun təsdiqi üçün burada belə bir maraqlı məqamı qeyd etmək yerinə düşər. Deyilənlərə görə, IX əsrdə Xilafətin paytaxtı olan Bağdadda xristian icmasına başçılıq edən bir şəxs, sarayda həkimbaşı (yəni baş həkim) olub. Saray bankiri (xəzinədarı) isə Yəhudi icmasına başçılıq edib. Bütün bu faktlara münasibət bildirən məşhur İsveç şərqşünası Adam Mets yazır: *"Müsəlman imperiyasında adamı ən çox təəccübləndirən buradakı məmurların çoxunun başqa dinlərə mənsub insanların olmasıdır. Müsəlmanlar, hətta bu məmurlara tabe olurlar, burada din bir növ müxtəlif əqidəli insanları birləşdirən, bərabərdirən mənəviyyatdır".* Metsin bu fikirlərinə əsaslanaraq deyərək bilirik ki, islam dini əslində, elə milli-mənəvi dəyərlər sistemidir. Hazırda bütün dünya dinləri də, öz aralarındakı fərqə baxmayaraq, bir məsələdə yekdildirlər ki, bütün təkallahlı dinlərin iki dünyası var- bizim yaşadığımız real dünya və insanın son məkanı olacaq axirət dünyası- ruhani dünya. Məhz buna görə də, onların hamısı tək olan Allaha inam və etiqad edirlər.

Bu gün bəşəriyyəti parçalayan, insanlar və dövlətlər, mədəniyyətlər və texnologiyalar arasında nifaq yaradan isə mənəviyyətin bəşəri deqradasiyaya uğamasıdır. Bu deqradasiyanın qarşısını alacaq, bəşəriyyəti öz məhərinə qartaracaq yaşam forması isə Azərbaycan dövlətinin ortaya qoyduğu multikulturalizm modelidir ki, bu gün bütün dünyada öz tərəfdarlarını və dəstəqçilərini tapmaqdadır.

Multikulturalizm və tolerantlıq həm də ictimai şüurun gerçəkliyi özünə xas olan şəkildə dərk etmək vasitəsidir. Məlumdur ki, insanlığın ilkin dövrlərində, hətta sonralar da dini etiqad və təsəvvürlər dünyanın qavranılması, dərk edilməsi işinə xidmət edib, onu maraqlandıran suallara cavab axtarıb. Eyni zamanda uzun müddət elm və din qarşı-qarşıya qoyulub və din təhrif olunaraq, xəyali inikası hesab olunub. Lakin cəmiyyətin sosial-mənəvi inkişaf tarixi və təcrübəsi göstərir ki, din heç zaman sırf xəyali inikası olmayıb, o öz fəaliyyətində daim yerüstü real qüvvələrə əsaslanıb. Din dünyaya, insana münasibətdə öz baxışlarını göstərərək Allaha inam və etiqadlarında güclü hiss-həyəcana səbəb olan yüksək emosionallıq yaradaraq insanları inandıra bilib.

O ki qaldı dinin mədəniyyət sistemində oynadığı roldan fərqli olaraq elmə, biliyə münasibətinin daha gərgin olmasına, bu gərginlik indi də davam edir. Müasir dövrimizdə din belə bir mövqedən çıxış edir ki, elm insanların əsasən sadə olan maddi tələblərini ödəyə bilər, daha mürəkkəb olan mənəviyyat məsələsində isə ancaq ilahiyyətə güvənmək lazımdır. Hətta bəzi din xadimləri belə bir müddəanı əsaslandırmağa çalışırlar ki, əgər insanlar Allahı yaddan çıxararaq öz həyatını elmə və texniki tərəqqiyə uyğun qursalar, müasir mədəniyyət köklü surətdə zəifləyər və elm cəmiyyətə əks olan bir qüvvəyə çevrilər. Bunu əsaslandırmaq üçün isə iddia edirlər ki, ateizm maddi nemətlərə çatmaqda insanlara kömək etdiyi halda, mənəvi amillərin, bəşəri sərvətlərin rolunu inkar edir və insanları narahat edən müasir məsələlərin həll edilməsində çətinlik çəkir. Din xadimləri bu məsələləri həll etməyin ən universal metodu kimi ilahi etiqadı, Allaha müraciətin zəruriliyini önə çəkirlər. Lakin dindarların heç də hamısı belə düşünmür, bəziləri sağlam düşüncəni yüksək qiymətləndirir, elmi-texniki tərəqqinin qanunauyğunluğunu qəbul edirlər.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkəmizdə çox sayda məscidlər, ibadət evləri tikilib istifadəyə verildi. İslam dininə, onun mənəvi dəyərlərinə münasibət dəyişdi. Görkəmli din xadimlərinin həyat və fəaliyyətinə dair çox sayda ədəbiyyatlar nəşr olundu. Dinlə bağlı hazırlanan radio və televiziya verilişləri əhalidə, xüsusi ilə gənclərdə böyük maraq oyatdı. Ölkəmizdə din dövlətdən ayrı olsa da, dövlətin ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi. Çünki ölkəmizdə yaşayan insanların 90 faizindən çoxunu islam dininin daşıyıcıları təşkil edir. Azərbaycan xalqının təkidli tələbi ilə ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdan Ulu Öndər Heydər Əliyev fəaliyyətinin ilk günündən ölkəmizdə dini və mənəvi dəyərlərin qorunmasına xüsusi diqqət ayırdı. İslam dininin mənəvi dəyərlərindən, onun əhəmiyyətindən danışan Ümummilli ilder çıxışlarının birində bu məsələyə münasibət bildirərək deyib: "Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra xalqımızın mənəvi dəyərləri canlanıb, bərpa edilib... Bu bizim üçün böyük bir hadisədir və biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Xalqımızı, millətimizi, gənc nəsli, bütün cəmiyyətimizi islamın bu yüksək mənəvi dəyərləri əsasında yaşatmalı, tərbiyə etməliyik".

Azərbaycan xalqının öz soykökünə qayıtması, islam dininə, onun mənəvi, əxlaqi dəyərlərinə marağın getdikcə artması, heç şübhəsiz, ölkəmizdə demokratiyanın inkişafı üçün daha əlverişli şərait yaratdı. Bununla da Azərbaycan xalqı öz milli adət-ənənələrini qoruyub saxlamağa, Konstitusiyamızın vicdan azadlığı haqqındakı tələb və müddəalarına tam əməl etməyə nail oldu. Azərbaycan dövlətinin dini icmalar və qurumlar haqqında qəbul etdiyi qanun və sərəncamlar da bilavasitə Ana Yasamızla bağlıdır.

Azərbaycan xalqı ölkəmizdə fəaliyyət göstərən bütün ibadət yerlərinə müqəddəs məkan kimi baxır, öz dini adət və ənənələrini heç bir maneəyə rast gəlmədən burada azad və rahat icra edə bilir.

Gənc, yenicə müstəqillik qazanan bir dövlət üçün bu heç də asan deyildi.

Çünki sovet rejiminin süqutundan sonra fəaliyyətə başlayan bir çox məscidlər nəzarətsizlik üzündən radikal islam təməlçilərinin, eləcə də xarici missionerlərin nəzarətinə keçmişdi və bir çox hallarda burada milli mənəviyyətimizə tamamilə zidd olan təbliğat işləri aparılırdı. Əsas narahatlıq yaranan hallardan biri də, respublikamızın bəzi rayonlarında radikal dini təməlçilərinin fəaliyyətinin və təbliğatının getdikcə daha geniş miqyas alması idi. Missionerlər də radikad dini cərəyanların təbliğatçıları kimi, çox sayda kurslar, birliklər, mədrəsələr açır, gəncləri oraya cəlb edir, milli-mənəvi dəyərlərimizə, adət-ənənələrimizə zidd təbliğat işləri aparırdılar. Onların bu qanunazidd fəaliyyətini nəzərə alan Azərbaycan dövləti bu sahədə ciddi addımlar atmaq məcburiyyətində qaldı və az bir zamanda həmin qrupların böyük əksəriyyəti aşkarlanaraq ifşa olundu. Bu sahədə görülən işlərdə Daxili İşlər Nazirliyi, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi və digər qurumlar yaxından iştirak ediblər.

Bu gün mənzərə tamamilə dəyişib. Azərbaycan, artıq dünya birliyində multikulturalizm mərkəzi kimi qəbul olunan bir dövlətdir. Azərbaycan multikulturalizmi modeli, dünyanın ən nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində tədris olunur.

Bütün bu nailiyyətlərin əldə olunmasında isə Prezident İlham Əliyevin və ölkəmizin Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın müstəsna xidmətləri var.